

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2024 – Volume 33, Issue 1, pp. 24–40
<http://doi.org/10.18352/jsi.812>

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Hanze University of Applied Sciences /

NHL Stenden University of Applied Sciences

Open Access Journals

Copyright: this work has been published under a

Creative Commons Attribution-Noncommercial-No

Derivative Works 3.0 Netherlands License

Dr. Gert Vierwind is senior onderzoeker binnen het
lectoraat Pleeg- en Gezinshuizorg aan de Christelijke
Hogeschool Ede. Onderzoeksgebied: Waarden en
Zingeving.

Correspondence to: Gert Vierwind

E-mail: gvierwind@che.nl

Category: Research

'IK BEN NIET IEMAND DIE DAT ZOU VRAGEN, NEE'

AANDACHT VOOR DE RELIGIE OF SPIRITUALITEIT
VAN ADOLESCENTEN IN MENTORGESPREKKEN
BINNEN DE RESIDENTIËLE JEUGDHULP

'NO, I WOULDN'T BRING THAT UP'

ATTENTION FOR RELIGION AND SPIRITUALITY IN
ADOLESCENTS DURING MENTORING SESSIONS IN
REDIDENTIAL YOUTH CARE SETTINGS

GERT VIERWIND

SAMENVATTING

In Nederland verblijven ruim 18000 jongeren in voorzieningen voor vrijwillige residentiële jeugdhulp. Uit eerder onderzoek blijkt dat meerdere van deze jongeren bij tegenslag en verdriet een hulpbron vinden in een religieuze of spirituele overtuiging, maar dat hiervoor in mentorgesprekken nauwelijks aandacht is. In deze bijdrage wordt verslag gedaan van een onderzoek naar de wijze waarop pedagogisch medewerkers met adolescenten binnen de residentiële jeugdhulp afstemmen op de mogelijkheid dat religie of spiritualiteit in hun leven een rol speelt.

Het betreft een kwalitatief onderzoek op grond van half open interviews in vier instellingen voor residentiële jeugdhulp in verschillende delen van het land. Er zijn in totaal eenentwintig pedagogisch medewerkers en dertien jongeren geïnterviewd.

De conclusie van dit onderzoek is dat de levensbeschouwing van de pedagogisch medewerker (diens persoonlijke visie op de betekenis en waarde van het leven) bepalend is voor de vraag of en hoe de religie of spiritualiteit van de jongere ter sprake komt. Er is sprake is van beperkte levensbeschouwelijke sensitiviteit bij pedagogisch medewerkers. Daarnaast hebben pedagogisch medewerkers én jongeren geen eenduidig beeld van de aard en het doel van mentorgesprekken.

De aanbevelingen richten zich op bezinning op de aard van mentorschap en het bevorderen van levensbeschouwelijke sensitiviteit bij pedagogisch medewerkers.

TREFWOORDEN

Vrijwillige residentiele jeugdhulp, mentorgesprekken, religie/spiritualiteit, levensbeschouwelijke sensitiviteit, pedagogisch medewerkers.

ABSTRACT

In the Netherlands there are over 18,000 young people in voluntary residential youth care. Previous research has shown that while many of these youngsters find solace during periods of adversity or grief in religious or spiritual conviction – engaging in religious or spiritual activities and rituals – scarcely any attention is paid to this in mentoring sessions. Here, the results are presented of research on how social care professionals engage with adolescents in residential youth care about the possibility that religion or spirituality could play a part in their lives.

The research in question is a qualitative study based on semi-structured interviews conducted in four residential youth care facilities in various parts of the Netherlands. A total of 21 social care professionals and 13 adolescents were interviewed.

The study concluded that the social care worker's own personal worldview determines whether and how the issue of religion and spirituality for the young person is addressed. This points to a limited worldview sensitivity in the professionals. Moreover, it was found that both the social care workers and the adolescents lacked a clear understanding of the nature and purpose of the mentoring sessions.

The study's recommendations point to the importance of reflecting on the nature of mentorship and the promotion of worldview sensitivity among social care professionals.

KEYWORDS

Voluntary residential youth care, mentoring sessions, religion/spirituality, worldview sensitivity, professionals.

INLEIDING

"Ik geloof in mezelf. Er is niets hogers." "Ik geloof misschien dat er wel iets kan zijn." "Als ik geen geloof zou hebben (...), maar wat is dan het nut van het leven?" Drie uitspraken van adolescenten die wonen in de vrijwillige residentiële jeugdhulp. Ze doen mee aan een onderzoek naar of en hoe religie en spiritualiteit – als mogelijke inhoud van hun zingevingskader - aan de orde komt in de gesprekken die zij hebben met hun mentor op de leefgroep.

De betekenis van religie en spiritualiteit voor jongeren – hun omgang daarmee en wat zij daaraan opdoen – is de laatste decennia vaak onderwerp van onderzoek geweest. Zo laten Hart (2006) en Feldman (2016) zien dat – passend bij een groeiend vermogen tot abstract denken - adolescenten zoeken naar nieuwe betekenissen in levenservaringen en dat de eigen spirituele ervaringen toenemen. Kim en Esquivel (2011) spreken om deze reden over de adolescentieperiode als een fase van spiritueel ontwaken. Van Dijke en Elias (2007) laten zien dat religie en spiritualiteit als coping mechanisme een bron van veerkracht is voor jongeren (vgl. Vierwind, 2019b).

In het licht van deze onderzoeksresultaten is het opvallend dat het mogelijk belang van spiritualiteit en religie voor jongeren in welzijns- en pleegzorgsituaties volgens meerdere onderzoekers weinig aandacht krijgt. Collins en Scott (2019) en Pitcher en Jaffar (2018) benadrukken daarbij het verband met identiteitsvorming. Het niet afstemmen op het geloof en de waarden van moslimjongeren in pleegzorgpraktijken bijvoorbeeld, zo betogen Pitcher en Jaffar, verwart hun begrip van zichzelf, onderdrukt hun gevoel van sociale verbondenheid en leidt tot 'aanpassen om te overleven'. Hodge (2022) wijst op de belangrijke instrumentele rol die religie en spiritualiteit voor jongeren die daarop betrokken zijn heeft. Zowel Schreiber en Colbertson (2014) – zij spreken van 'religion blind' - als Hodge (2022) benadrukken de verantwoordelijkheid van opvoeders en jeugdhulpverleners om in situaties van pleegzorg de behoeften van jongeren ten aanzien van spiritualiteit en religie te onderkennen. In breder verband wijzen Pieper en Smeets (2023) erop dat religie, spiritualiteit en levensbeschouwing in toenemende mate beschouwd worden als dimensies van positieve gezondheid en als onderdeel van integrale zorg. Alle zorgverleners hebben verantwoordelijkheid hier aandacht aan te besteden, zo constateren zij.

Eerder onderzoek onder adolescenten in de residentiële jeugdhulp (Vierwind, 2019a,b) laat zien hoe meerderen van hen bij tegenslag en verdriet moed en steun ontlenden aan vormen van religie en spiritualiteit (o.a. door te bidden of contact te hebben met overledenen aan een graf). Het valt op dat de pedagogisch medewerkers in dit onderzoek zeggen dat zij weten dat jongeren bij tegenslag en verdriet religieuze en spirituele handelingen verrichten maar in mentorgesprekken niet concreet opening bieden om daarover te spreken. Als reden daarvoor wordt genoemd dat dit niet aansluit bij de eigen levensovertuiging (hierna: levensbeschouwing) en dat dit binnen het team geen onderwerp van gesprek is (p. 165, 166). In dit artikel wordt verslag gedaan van nader onderzoek naar dit thema, waarbij de mentorgesprekken centraal staan. Wordt er binnen die gesprekken afgestemd op de rol die religie en spiritualiteit voor sommige jongeren heeft? Hoe hangt de aandacht hiervoor samen met de eigen levensbeschouwing van de pedagogisch medewerker? Ook de verwachtingen en ervaringen van zowel pedagogisch medewerkers als jongeren ten aanzien van het spreken over deze thema's zijn onderzocht.

De onderzoeksvraag luidt: Hoe stemmen pedagogisch medewerkers in mentorgesprekken binnen de residentiële jeugdhulp af op het mogelijk belang dat jongeren hechten aan religie en/of spiritualiteit in hun leven en hoe waarderen beide partijen dit?

Er zijn twee deelvragen: 1. Wat is de invloed van de eigen levensbeschouwing van pedagogisch medewerkers bij het afstemmen op het belang dat jongeren hechten aan religie en spiritualiteit? 2. Welke verwachtingen en ervaringen hebben pedagogisch medewerkers én jongeren waar het gaat om het spreken over religieuze en spirituele belangstelling in mentorgesprekken?

METHODE

Het gehele onderzoek vond plaats binnen drie instellingen voor residentiële jeugdhulp, aangevuld met een deelonderzoek in een vierde instelling. Het gaat om instellingen die verspreid liggen in verschillende regio's in Nederland. Het betreft drie instellingen voor vrijwillige residentiële jeugdhulp en een instelling voor maatschappelijke opvang van jongeren. Een van de instellingen heeft een specifieke levensbeschouwelijke (christelijke) grondslag.

In de drie instellingen waarbinnen het gehele onderzoek plaatsvond zijn dertien pedagogisch medewerkers en dertien jongeren geïnterviewd. Het betreft twee keer vier medewerkers en vier jongeren, een keer vijf medewerkers en vijf jongeren. De jongeren zijn tussen de zestien en eenentwintig jaar en wonen tussen de drie maanden en vier jaar binnen de instelling. Bij de

'IK BEN NIET IEMAND DIE DAT ZOU VRAGEN, NEE'

vierde instelling zijn alleen acht pedagogisch medewerkers bevraagd op vorm en inhoud van de mentorgesprekken en hoe zij daarin afstemmen op het mogelijk belang van religie en spiritualiteit voor de jongeren (deelvraag 2). De vraag naar de invloed van de eigen levensbeschouwing (deelvraag 1) is daarbij niet aan de orde geweest. De pedagogisch medewerkers zijn tussen de vierentwintig en tweeënzestig jaar en werken tussen één en achtendertig jaar in de (residentiële) jeugdhulp. Zij zijn als begeleiders (c.q. 'professionele opvoeders') in wisseldiensten aanwezig binnen de leefgroepen van jongeren. Van de in totaal eenentwintig geïnterviewde pedagogisch medewerkers hebben er zestien een hbo-opleiding en vijf een mbo-opleiding. De geïnterviewde jongeren werden (op een uitzondering na) door de geïnterviewde pedagogisch medewerkers begeleid. Om vrijuit te kunnen spreken is de jongeren niet gevraagd naar de naam van hun pedagogisch medewerker en is er in het onderzoek geen relatie tussen medewerker en jongere gelegd. Het betrof halfopen interviews, waarbij op grond van de antwoorden van de medewerkers en jongeren is doorgevraagd.

Bij twee van de vier instellingen is het praktijkonderzoek verricht door de auteur van dit artikel, bij de andere twee (waaronder het aanvullend onderzoek) is onder zijn supervisie het praktijkonderzoek verricht door hbo-studenten in het kader van afstudeeronderzoek. De vragenlijsten zijn op elkaar afgestemd. De interviews zijn afgenomen tussen januari en mei 2022. De auteur heeft de data van de onderscheiden onderzoeken (opnieuw) geanalyseerd, waarbij zowel deductief als inductief tewerk is gegaan. Naast voor-gestructureerde codes, kwamen nieuwe codes op. Voor-gestructureerde codes t.a.v. mentorschap-stijlen als: 'mentor als maatje' en 'mentor als deskundige' werden aangevuld met een opkomende code als 'mentor als voorbijganger'. Bij het vaststellen van codes en concepten is gewerkt volgens de constant vergelijkende methode (Baarda et al., 2018) Gelijksoortig eerder en later verkregen data en analyses daarvan zijn voortdurend kritisch vergeleken en bijgesteld. Hierdoor is tot het laatst toe openheid in de data-analyse betracht waardoor dieper inzicht verkregen werd in achterliggende factoren (bijvoorbeeld met betrekking tot redenen waarom pedagogisch medewerkers religie en spiritualiteit niet ter sprake te brengen). Bij de codering is gebruik gemaakt van Atlas ti. Het onderzoek vond plaats op grond van informed consent en conform De Nederlandse Gedragscode Wetenschappelijke Integriteit (2018).

ZINGEVING, RELIGIE EN SPIRITUALITEIT

Van professionals op het terrein van zorg en welzijn worden competenties inzake zingeving en spiritualiteit gevraagd (vgl. Smeets, 2022). Het *Beroepscompetentieprofiel voor de sociaal werker* (BPSW, 2018, p. 9) stelt: "Sociaal werkers hebben oog voor de achterliggende waarden

die in het geding zijn en gaan daarover het gesprek aan met mensen en instanties". Als specifiek competentiecluster wordt vervolgens het leefgebied zingeving genoemd, waarbij betekenisgeving en spiritualiteit worden onderscheiden. Concreet wordt gesproken van begeleiding bij betekenisgeving, waarmee ook het aangaan van gesprekken over zingevingsvragen wordt bedoeld (p. 56). Het thema spiritualiteit wordt niet nader beschreven.

Het competentieprofiel van de hbo jeugd- en gezinsprofessional (BPSW, 2017) spreekt van respect en begrip voor de referentiekaders en drijfveren van de jeugdige en van het ondergeschikt maken van de eigen persoonlijke en professionele belang, visie en opvattingen van de jeugdhulpverlener aan dat van de jeugdige.

In weerwil van wat deze competentieprofielen formuleren als benodigde competenties voor (jeugd-)hulpverleners, constateren Achahchah et al. (2020) op grond van bestaand en eigen onderzoek dat er sprake is van handelingsverlegenheid bij jeugdhulpverleners waar het gaat om levensbeschouwelijke situaties en hulpvragen van jongeren. Zij spreken hier van levensbeschouwelijke sensitiviteit, waarmee bedoeld is het gevoelig zijn voor en kunnen afstemmen op de betekenis en waarde die de ander aan zijn of haar leven toekent (dit onderscheidt zich van cultuursensitiviteit, waarbij het gaat om de waarden en normen van een cultuur als zodanig).

Om levensbeschouwelijk sensitief te kunnen handelen ontbreekt het professionals aan kennis en vaardigheden. Bij vaardigheden noemen zij actief luisteren en het bewust zijn van eigen beelden en referentiekaders als voorwaarde om goed af te kunnen stemmen op de jongeren. In het licht van deze handelingsverlegenheid is het opmerkelijk dat in tegenstelling tot het beroepscompetentieprofiel van 2018 (zie vorige alinea) het *Beroepsprofiel voor de Sociaal Werker* (BPSW, 2022) beroepscompetenties rond zingeving niet of slechts zeer impliciet aan de orde stelt.

Het onderzoek waarvan hier verslag wordt gedaan richt zich onder het aspect van zingeving op de vraag of en hoe jeugdhulpverleners afstemmen op het mogelijke belang dat jongeren hechten aan religie en spiritualiteit voor hun leven. Nu zijn de termen religie en spiritualiteit breed en de definities talrijk (vgl. Bregman, 2006; de Hart et al., 2022; Loue, 2017; Principe, 1983). Voor dit onderzoek is er voor gekozen de begrippen religie en spiritualiteit met enkele attenderende begrippen te duiden, ontleend aan Carey (2018). Bij religie wordt primair gedacht aan een meer of minder omljnd (al of niet geïnstitutionaliseerd en van huis-uit meegekregen) godsdienstig geloof, waarbij er sprake is van geloof in transcendente actoren als God of geesten. Bij spiritualiteit gaat

'IK BEN NIET IEMAND DIE DAT ZOU VRAGEN, NEE'

het primair om het bewustzijn dat men onderdeel uitmaakt van een groter zingevend geheel, wat gepaard kan gaan met specifieke ervaringen. Dit bewustzijn en deze ervaringen kunnen verschillende vormen en gradaties aannemen. Dit gaat van 'ervaringen van verbondenheid' met de natuur of andere personen tot transcendente ervaringen, c.q. verbonden zijn of contact hebben met een andere werkelijkheid (Rice, 2002). De spirituele zoektocht naar betekenis (search for meaning) kan dus religieus van aard zijn, maar dat hoeft niet (Loue, 2017; Streets, 2009). In dit verband spreekt de Duitse socioloog Hans Joas (2007) van Selbsttranszendenz, waaraan hij een strikt beschrijvende en psychologische inhoud geeft. Het gaat daarbij om een psychologisch proces waarin iemand de ervaring heeft dat hij of zij de grenzen van het zelf overstijgt, of over die grenzen heen wordt getrokken. Dat kan zijn tijdens een persoonlijke ontmoeting met een ander mens, maar ook bij een natuurbeleving, of het uitspreken van een gebed (vgl. Vierwind, 2019b). De termen religie en spiritualiteit zijn met de referenten afgestemd. Voor het begrip spiritualiteit geldt dat de meesten zich vooral herkenden in een metafysische invulling daarvan.

Het brede kader 'zingeving' is te onderscheiden in de volgende dimensies: coherentie, levensdoel, betekenis, transcendentie (Martela en Steger, 2016; Smith, 2017). Religie en spiritualiteit behoren bij de dimensie transcendentie. Waar in dit onderzoek zingeving ter sprake komt, anders dan religie of spiritualiteit, zijn de eerste drie meer alledaagse dimensies bedoeld. Bij coherentie gaat het erom dat het leven begrepen wordt, dat er een verhaal in zit en dat het zin heeft. Levensdoel staat voor overkoepelende levensdoelen die richting aan het leven geven. Onder betekenis wordt verstaan dat het leven 'ergens over gaat', dat het waarde heeft en iemand 'er toe doet' (vgl. de Hart et al., 2022).

DE LEVENSBESCHOUWING VAN DE MENTOR EN HET MENTORGESPREK

Dertien pedagogisch medewerkers, verdeeld over de drie instellingen die bij het gehele onderzoek betrokken waren, zijn bevrraagd op de eigen levensbeschouwelijke vorming en positie en hoe dit in relatie staat tot de gesprekvoering over religie en spiritualiteit met de jongeren.

Vijf medewerkers noemen zichzelf religieus gelovig. Vier van hen werken bij de instelling op levensbeschouwelijke grondslag. Een zesde medewerker geeft een spirituele duiding aan zijn leven: "Zoals ik er nu in sta geloof ik dat alles verbonden is en dat alles een deel is van elkaar. En dat alles wat ik een ander aandoe, eigenlijk ik indirect mezelf aandoe, dat alles één groot levend organisme is." De andere zeven medewerkers spreken niet van een omliggende levensbeschouwing.

Ook kwalificaties als liberaal of humanistisch spreken niet aan. Er is een huiver om in een hokje geplaatst te worden.

Alle medewerkers spreken van belangrijke, voor het eigen leven leidende, waarden als oprecht, eerlijk, open en respectvol zijn, evenals betrouwbaar zijn en het accepteren en waarderen van andere meningen en levensvisies. Ook positief en hoopvol zijn wordt meerdere keren genoemd.

De visie op of en hoe de jongeren op religie en spiritualiteit betrokken zijn, is divers. De eenentwintig geïnterviewde pedagogisch medewerkers zijn het erover eens dat religie en spiritualiteit voor de meeste jongeren geen rol speelt, ook niet in situaties van tegenslag of verdriet. Gelijktijdig tekenen zeven van de dertien medewerkers die ook naar de eigen levensbeschouwing is gevraagd aan dat ze het eigenlijk ook niet weten omdat ze zelf geen belang hechten aan religie of spiritualiteit en er daarom ook niet naar vragen in de mentorgesprekken. De hierna volgende uitspraken van deze medewerkers zijn exemplarisch voor de redenen en motieven die ze hiervoor geven.

Een eerste medewerker zegt dat ze niet weet of jongeren gelovig of spiritueel gericht zijn, wat ermee samenhangt dat ze er zelf geen affiniteit mee heeft: "Ik moet eerlijk zeggen dat ik maar van weinig jongeren weet of dat zij gelovig zijn of niet of überhaupt daarmee bezig zijn. (...) Nee, ik heb daar geen affiniteit mee... (...) Omdat ik daar natuurlijk zelf helemaal niet zo mee bezig ben valt het me ook niet op als het niet aan bod komt." Een andere medewerker vraagt niet naar de eventuele betekenis van religie en spiritualiteit voor jongeren, maar heeft – als het ter sprake komt - wel 'encyclopedische interesse' voor religie en spiritualiteit: "Ik ben niet iemand die dat zou vragen, nee (...) Er zijn wel jongeren die met een islamitische achtergrond zitten en die geen varkensvlees eten en weet je, en dan vind ik het ook wel interessant als ze daarover vertellen." Een derde medewerker stemt niet af op het mogelijk belang van religie of spiritualiteit voor de jongeren, maar benadrukt dat ze er voor open staat als de jongeren dat zelf inbrengen: "Dus ik denk, ik zou denk ik niet, dat is bijvoorbeeld geen onderwerp dat ik zelf snel zou aansnijden. Maar als een jongere daarover begint zal ik daar wel altijd oprecht geïnteresseerd in zijn." Twee medewerkers die zich erin herkennen dat religie en spiritualiteit buiten het eigen aandachtsveld liggen, noemen voor het niet-afstemmen op of de jongeren hier persoonlijk op betrokken zijn de overweging dat dat een speciale vertrouwensband vraagt en ze vragen zich af of dat bij hun rol als mentor past: "Kijk en hoe diep wil je gaan (...) terwijl wij natuurlijk wel de professional blijven en de voorbijganger en wij worden natuurlijk steeds meer getraind op het netwerk (...) hé, van je moet het ergens anders gaan halen in plaats van bij je mentor..." De andere medewerker: "Maar

'IK BEN NIET IEMAND DIE DAT ZOU VRAGEN, NEE'

je moet je ook heel bewust zijn, jij gaat wel weer weg dus je kunt wel met een jongere een hele intensieve vertrouwensband opbouwen (...) en als jij dan de enige bent die met zo'n kind wat kan dan heb je ook gewoon een groot probleem. Dus ja, ook dat."

De vraag naar afstemming op religie en spiritualiteit als mogelijke aspecten van zingeving in mentorgesprekken brengt sommige medewerkers tot reflectie en nieuwe voornemens. Een van hen zegt: "Gek hé, dat je het er weinig over hebt als je er zo aan denkt..." Een andere medewerker herinnert zich hoe haar eigen kinderen in een moeilijke fase binnen het gezin steun zochten in vormen van spiritualiteit, en verbaast zich dat ze dat vergeten is ("hier schrik ik van"), zodat ze tijdens het interview reageert: "Het triggert me om daar meer stil bij te gaan staan (...) wat doen zij inderdaad met religie of spiritualiteit... Ik heb daar te weinig bij stilgestaan denk ik." Een laatste medewerker, die zelf gebroken heeft met het religieus-spirituele gedachtegoed van huis-uit, is er duidelijk over dat ze niets met het onderwerp heeft en het ook niet herkent als van belang: "Ik ben zelf heel erg van: wat je niet ziet is er niet. En dat hele 'zo-is-het-want-daar-moet-je-in-gelovending' daar kan ik, daar heb ik moeite mee. (...) Maar ik heb eigenlijk zelf nog nooit een jongere meegemaakt bij wie geloof ook maar enigszins onderdeel was van zingeving (...) Het interesseert me ook niet of iemand christelijk of katholiek of atheïst of humanist of wat dan ook is. Dat interesseert me echt niks."

Van de zeven medewerkers die zichzelf niet religieus gelovig of spiritueel georiënteerd noemen, geven twee medewerkers aan gebroken te hebben met de religie die zij van huis-uit meekregen. In het interview noemen zij dit als mogelijke reden om in mentorgesprekken de jongeren niet actief te bevragen op een eventueel belang dat zij in deze thema's stellen. De vijf andere medewerkers zeggen dat zij geen helder gemarkeerde religieuze of spiritueel georiënteerde opvoeding hebben gehad en daar ook geen belangstelling voor hebben. Het is bij hen geen bewuste keuze om hier niet in mentorgesprekken op af te stemmen, maar het is – naar eigen inschatting - gevolg van het feit dat het buiten de eigen horizon valt. Een van hen verwoordt hoe zij en haar collega's met het thema zingeving in mentorgesprekken omgaan, door dit exclusief te verbinden aan het stellen van doelen hier en nu: "Daar geloof ik echt in. Er is iets wat jij graag wilt, waarvoor jij je best gaat doen. Dus ik denk dat dat zingeving is, ja die stip op de horizon, wat wil jij nou eigenlijk graag."

Van enkele medewerkers uit de instelling op levensbeschouwelijke grondslag die zelf een religie aanhangen valt op dat zij met de jongeren wel spreken over hun mogelijke religieuze of spirituele belangstelling of zoektocht, maar ook dat zij daarbij het eigen persoonlijk geloof expliciet ter sprake brengen. Eén van hen zegt: "Ik doe het niet om hen te overtuigen, ik wil gewoon delen."

Soms wordt er met een adolescent gebeden of gaat deze mee naar de kerk. De medewerker die hierover spreekt zegt: "Als zij dat willen dan sta ik overal voor open." Een collega die ook het eigen geloof ter sprake brengt, benadrukt: "Het gaat erom, de zoektocht met de jongeren. Het gaat niet om mijn overtuiging."

DE LEVENSBESCHOUWING VAN DE JONGERE EN HET MENTORGESPREK

Er zijn dertien jongeren gesproken, verdeeld over drie instellingen voor residentiële jeugdhulp. Tijdens de interviews zeggen drie jongeren dat ze niet gelovig zijn en geen spirituele interesses hebben. Ze hebben van huis-uit geen religieuze of spiritueel gerichte opvoeding gehad. De tien andere jongeren zijn van meer of minder geïnteresseerd in religie en spiritualiteit tot uitgesproken gelovig. Zes van hen spreken van een religieuze opvoeding. Twee jongeren noemen zich moslim en vier jongeren spreken van een christelijke opvoeding. Deze laatsten zeggen dat ze daar nu mee gebroken hebben of het gewoon niet weten. De verschillende posities die de jongeren ten aanzien van religie en spiritualiteit innemen kunnen als volgt worden onderscheiden: 1. (drie jongeren) Niet religieus of spiritueel: "Het houdt me gewoon niet bezig (...) Ik geloof in mezelf. Er is niets hogers." 2. (vier jongeren) Een open intuïtie dat er 'iets' kan zijn, waarbij de persoonlijke betrokkenheid op dat 'iets' varieert. Een jongere zegt: "Iemand heeft het zo bepaald, iets (...) Ja er is iets, natuur, een geest, weet ik veel. (...) Ze zeggen god, maar dat is niet mijn geloof. Ik heb geen geloof." Een ander: "Ik geloof ook in verschillende dimensies... (...) maar ik geloof ook in een soort butterflyeffect... (...) Ja, niet dat alles wetenschappelijk bewezen is..." 3. (vijf jongeren) Geloof in God of het hogere met daarbij een zoekende houding: "...Maar goed, ja, soms heb ik nog wel echt wel van een beetje het idee van ..., of ik bid ook nog wel eens. (...) Ja, zo een beetje, ja nee, ik heb eigenlijk geen idee wat we nou hier op de wereld moeten doen. (...) Ja ik denk echt wel dat er iets is, dat weet ik wel zeker..." Een ander: "...op die lastige momenten, dat je toch... een hand toegereikt krijgt... Ja die ervaring heb ik echt voor mijzelf. Op het moment dat je het totaal niet verwacht..." 4. (één jongere) Geloof in God en persoonlijke betrokkenheid daarop: "Ik beleef er zeker wat aan, ik heb er veel aan. Heel veel. (...) Als ik geen geloof zou hebben (...), maar wat is dan het nut van het leven?"

Van de acht jongeren uit de twee instellingen van algemene signatuur zeggen er vijf dat er in de mentorgesprekken over zingeving gesproken wordt. Het gaat daarbij om afstemming op het dagelijks leven, c.q. de doelen die hier en nu kunnen worden nagestreefd. Zingeving op overstijgend niveau, als 'zin van het leven' komt op initiatief van de mentor - op een enkele

'IK BEN NIET IEMAND DIE DAT ZOU VRAGEN, NEE'

uitzondering na - niet aan de orde. Dit is in lijn met wat de mentoren hierover zeggen. De uitzondering is een mentor die zelf religieus is en die – om deze reden - binnen de betreffende instelling meerdere jongeren met een religieuze achtergrond heeft begeleid.

Van de vijf jongeren uit de instelling op levensbeschouwelijke grondslag zeggen vier jongeren dat zingeving, religie of spiritualiteit op initiatief van de mentor ter sprake komt. De jongeren vertellen daarbij dat de mentor ook zijn of haar eigen levensvisie inbrengt. Een van hen zegt: "Uhm ja, die vertelt mij ook 'ik geloof in God', en dat vind ik mooi." Een ander: "Ik ervaar dat als fijn, want hun delen dat wel met de intentie van: 'ik wil dat het goed met je gaat en ik geef om je', en zo voelde ik dat ook echt." De jongeren spreken over deze inbreng van de mentoren waarderend en verwijzen daarbij naar de levensbeschouwelijke grondslag van de instelling. Tegelijk constateert een jongere dat de wijze waarop medewerkers over hun geloof vertellen het verhaal van de jongere zelf soms overvleugelt. Deze jongere merkt in dit verband kritisch op: "Ze bepalen niet voor me, ze kunnen je wel sturen."

VISIE OP HET MENTORGESPREK

Over wat er in de mentorgesprekken aan de orde moet komen is geen strikte richtlijn aanwezig, maar hierover is in grote lijn wel overeenstemming. Een pedagogisch medewerker zegt: "Nee, we hebben daar eigenlijk geen vast model voor, dat is gewoon op maat denk ik, wat elke jongere nodig heeft." Er wordt gesproken van behandelplannen met doelen "en die doelen bespreek je natuurlijk ook...", en in het verlengde daarvan evaluaties die binnen de mentorgesprekken plaatsvinden. De mentorgesprekken richten zich ook op het dagelijks leven: "Ja, waar het met name over gaat om te testen hoe ze erbij lopen en of ze zich lekker voelen en of er nog zaken spelen waar ze het over willen hebben, dingen die opgelost moeten worden." Een ander zegt: "Ik zie ze, nou ja, ik zie mentor zijn ook als een soort van aanspreekpunt. Het kan ook heel persoonlijk zijn. Dus ook wel van, hoe ze zichzelf zien. Ja of ze hun problemen, of ze dat probleemgedrag herkennen."

Sommige jongeren weten niet of het mentorgesprek de plaats is om te spreken over hun religieuze of spirituele belangstelling. Een van hen zegt: "Nee, ja, nee, dat is niet per se een gespreksonderwerp voor een mentorgesprek denk ik." Er is sowieso huiver om met anderen over de eigen directe betrokkenheid bij religie en spiritualiteit te spreken. Een jongere zegt: "Nou, geloof is gewoon een stukje, dat is gewoon van mij (...) Dat is tussen mij en, ja (...) maar het is niet iets waar ik het een op een met iemand over ga hebben of zo, nee." Net als de meerderheid

van de pedagogisch medewerkers die zeggen dat ze niet weten of er jongeren met een religieuze of spirituele belangstelling in de groep zitten, zeggen ook de meeste jongeren dat ze dat van elkaar niet weten. Of, na enig nadenken, "O ja..., die is moslim volgens mij."

SAMENVATTING

Centraal in dit onderzoek stond de vraag of en hoe pedagogisch medewerkers in mentorgesprekken afstemmen op het mogelijke belang dat jongeren hechten aan religie en spiritualiteit. De data laten zien dat dit sterk afhankelijk is van de levensbeschouwing van de pedagogisch medewerker, c.q. de mate waarin deze het een relevant thema vindt.

Van de zestien pedagogisch medewerkers in de drie instellingen van algemene signatuur zeggen er vijftien dat zij niet uit zichzelf de jongeren vragen naar hun mogelijke betrokkenheid op religie en spiritualiteit. Waar zij met de jongeren spreken over zingeving gaat het primair om richtinggevende doelen hier en nu. De vijf medewerkers uit de instelling met levensbeschouwelijke grondslag brengen het mogelijke belang dat de jongeren hechten aan religie en/of spiritualiteit wel ter sprake, waarbij vier van hen ook spreken over het eigen geloof.

Van de dertien pedagogisch medewerkers die gevraagd zijn naar de eigen levensbeschouwing, zeggen de vijf medewerkers van de instelling op levensbeschouwelijke grondslag, dat zij gelovig of spiritueel gericht zijn. Van de acht medewerkers die werken in de twee instellingen op algemene grondslag (die bij het gehele onderzoek betrokken waren) zeggen er zeven dat ze niet religieus of spiritueel gericht zijn. Dat zij met de jongeren niet spreken over het mogelijk belang dat zij hechten aan religie of spiritualiteit komt volgens hen omdat dit buiten het eigen aandachtsveld ligt. Ook vragen sommigen zich af of de vertrouwelijkheid van dergelijke gesprekken wel bij de rol van 'mentor als voorbijganger' past. Op een enkele uitzondering na denken de pedagogisch medewerkers dat er onder de jongeren weinig tot geen belangstelling is voor religie en spiritualiteit.

Tien van de dertien jongeren echter spreken wel van betrokkenheid op religie en spiritualiteit. Sommigen denken dat er 'meer' is en fantaseren daarover. Bij anderen is er sprake van een existentiële zoektocht, waarbij de verwerking van de religieuze opvoeding van huis-uit (socialisatie) een rol speelt. Enkelen zeggen dat ze daadwerkelijk steun vinden in hun geloof. De jongeren brengen hun persoonlijke affiniteit met of belangstelling voor religie en spiritualiteit niet snel zelf als onderwerp in mentorgesprekken in – ze weten niet of het daar thuishoort -, maar waarderen het als de mentor er belangstellend naar is en met hen over spreekt.

'IK BEN NIET IEMAND DIE DAT ZOU VRAGEN, NEE'

Ten aanzien van de verschillende aspecten van zingeving wordt in dit onderzoek door de pedagogisch medewerkers en jongeren het meest het aspect 'levensdoel' (zie inleiding) als onderwerp binnen mentorgesprekken herkend. Transcendentie (religie en spiritualiteit) het minst. Over de aard en de inhoud van mentorgesprekken blijkt zowel onder jongeren als pedagogisch medewerkers geen eenstemmigheid.

CONCLUSIES, DISCUSSIE, AANBEVELINGEN

Conclusies

De levensbeschouwing van de pedagogisch medewerkers is van grote invloed op of en hoe religie en spiritualiteit in het mentorgesprek ter sprake komt. Pedagogisch medewerkers die zeggen dat ze zelf niet religieus of spiritueel gericht zijn, vragen daar de jongeren ook niet naar. Als er met de jongeren over zingeving gesproken wordt, wordt vooral dagelijkse zingeving genoemd: welke doelen hier en nu maken het leven zinvol. De mogelijke relevantie van religie en spiritualiteit voor het leven van de jongeren komt niet aan de orde. Pedagogisch medewerkers die wel naar de betrokkenheid op religie en spiritualiteit vragen brengen daarbij soms nadrukkelijk het eigen geloof ter sprake.

De jongeren spreken in meerderheid van belangstelling voor of concrete betrokkenheid op vormen van religie en spiritualiteit. Ze zijn terughoudend om in het mentorgesprek te beginnen over hun religieuze of spirituele *roots*, belangstelling of zoektocht. Het is hen niet duidelijk waarom het mentorgesprek daarvoor de plaats zou (kunnen) zijn. Omgekeerd, waar pedagogisch medewerkers in de gesprekken de jongeren actief vragen naar het mogelijke belang van religie of spiritualiteit voor hun leven, waarderen ze dat. Als de medewerkers daarbij ook over de eigen overtuiging (geloof) spreken wordt dat soms als sturend ervaren.

Er zijn in dit onderzoek geen data gevonden waarbij de mentor alleen het belang dat jongeren zelf hechten aan religie en spiritualiteit tematiseert en uitluistert. In die zin lijkt de levensbeschouwelijke sensitiviteit van de medewerkers beperkt. Dit sluit aan bij resultaten van eerder onderzoek (vgl. inleiding).

De betrokkenheid op religie en spiritualiteit van de jongeren in dit onderzoek is verbonden met (een combinatie van) nieuwgierige belangstelling, de eigen socialisatie (ook in relatie tot identiteitsvorming), en een zoektocht naar zingeving. Voor sommigen blijkt de relatie met religie en spiritualiteit een 'bron van veerkracht', voor anderen (vanwege eigen socialisatie) een 'plaats van moeite', voor weer anderen een 'open zoeken naar wat van belang is'. Van

pedagogisch medewerkers mag verwacht worden dat zij binnen mentorgesprekken – waar zowel de belangstelling, de socialisatie, als vormen van zingeving van de jongeren bij tijdens gespreksonderwerp zijn – hier aandacht voor hebben. Juist ook gelet op de eerder genoemde verbanden met identiteitsvorming, werking als hulpbron, en positieve gezondheid. Het helpt jongeren zichzelf te begrijpen en te leren om gaan met hoop en moeite in het leven van alle dag.

Zowel pedagogisch medewerkers als jongeren hebben geen eenduidig beeld van wat mentorschap behelst en wat dat betekent voor de aard van hun relatie en de inhoud van de mentorgesprekken. De idee van sommige mentoren dat de mentor 'slechts voorbijganger' is en dat deze daarom niet met de jongeren spreekt over diens existentiële (al of niet religieus-spirituele) betekenisgeving, gaat uit van een smalle en specifiek functionele invulling van mentorschap. Overigens ervaren veel mentoren én jongeren in dit onderzoek de relatie en gesprekken met elkaar als vertrouwensvol.

Hoewel de beroepsprofielen geen aanleiding geven voor het vermijden van het gesprek over zingeving – en eventuele metafysische invulling daarvan -, spreken zij over het belang daarvan in zeer algemene termen. Het verdwijnen van het 'leefgebied zingeving' in het jongste beroepsprofiel voor de Sociaal Werker (BPSW, 2022) is, gelet op het beschreven belang hiervan, een verschraling van dit profiel.

Discussie

De interne validiteit van het onderzoek is goed. Literatuur en data van professionals en jongeren (triangulatie) zijn consistent op elkaar betrokken en leiden tot heldere en navolgbare inzichten.

De validiteit en betrouwbaarheid van de uitkomsten van het onderzoek binnen de instellingen van algemene signatuur is goed en sluit aan bij uitkomsten van ander onderzoek (Achahchah et al., 2020; Vierwind, 2019b). Er is sprake van een zekere mate van generaliseerbaarheid.

Ten aanzien van het onderzoek in de instelling met een levensbeschouwelijke signatuur kan vanwege het beperkt aantal interviews, zonder vergelijk met ander onderzoek, alleen van interne validiteit gesproken worden. Deze is goed en leidt in het geheel van dit onderzoek tot belangrijke inzichten: de jongeren waarden het als de medewerkers concreet afstemmen op het belang dat zij hechten aan religie of spiritualiteit. Gelijktijdig noemt een van de jongeren als kritiek dat het verhaal van de pedagogisch medewerker zelf – diens visie op religie en spiritualiteit - het

'IK BEN NIET IEMAND DIE DAT ZOU VRAGEN, NEE'

gesprek kan overvleugelen en daarmee sturend kan worden. Meer onderzoek in instellingen van levensbeschouwelijke signatuur is gewenst om hier breder zicht op te krijgen.

Aanbevelingen

Een eerste aanbeveling betreft bezinning op de aard van mentorschap in de residentiële Jeugdhulp. Wat is de aard van de relatie tussen de mentor (professioneel opvoeder) en de jongeren en hoe hangt die samen met de onderwerpen die – al of niet op initiatief van de mentor - in het mentorgesprek ter sprake komen? Worden de gespreksonderwerpen bijvoorbeeld beperkt tot vooraf overeengekomen doelen, of kan alles ter sprake komen wat de jongere voor zijn leven van belang acht en wat haar of hem bezighoudt?

Een tweede aanbeveling betreft het bevorderen van de levensbeschouwelijke sensitiviteit van pedagogisch medewerkers. Hiervoor is van belang dat die zich bewust is van de eigen levensbeschouwelijke biografie en de invloed daarvan op haar of zijn professioneel handelen. Ook kennis van levensbeschouwelijke concepten en de aard en functie van zinvragen in de adolescentiefase vraagt aandacht. In dit onderzoek bleek het afstemmen op zinvragen zich veelal te beperken tot dagelijkse zingeving en met name het stellen van doelen op korte en langere termijn. Tot slot in dit verband: ook met betrekking tot de gespreksvoering rond zingeving en zinvragen zelf wordt deskundigheidsbevordering aanbevolen. Hierbij is – tegenover oplossingsgerichtheid en werken met doelenlijstjes - te denken aan de vaardigheid van het uitluisteren van zinvragen.

REFERENTIES

- Achahchah, J., Kovács, Z., Pels, T., Lafrarchi, N., Hamdi, A., & Hebly, F. (2020). *Levensbeschouwing en religie in de hulpverlening: een verkennend onderzoek over levensbeschouwelijke competenties in de hulpverlening*. KIS.
- Alma, H., & Smaling, A. (2010). *Waarvoor je leeft. Studies naar humanistische bronnen van zin*. SWP.
- Baarda, B., Bakker, E., Boullart, E., Fischer, T., Julsing, M., Peters, T., & Van der Velden, T. (2018). *Basisboek kwalitatief onderzoek. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Noordhoff Uitgevers.
- Boendermaker, L., Van Rooijen, K., Berg, T., & Bartelink, C. (2013). *Residentiële Jeugdzorg:wat werkt?* NJI.

- BPSW. (2017). *Competentieprofiel hbo jeugd- en gezinsprofessional*. BPSW.
- BPSW. (2018). *Beroepscompetentieprofiel voor de sociaal werker*. BPSW.
- BPSW. (2022). *Beroepsprofiel van de Sociaal Werker*. BPSW.
- Bregman, L. (2006). Spirituality: A glowing and useful term in search of a meaning. *OMEGA – Journal of Death and Dying*, 53(1–2), 5–26. <https://doi.org/10.2190/40NU-Q4BX-9E9K-R52A>
- Carey, J. (2018). Spiritual, but not religious? On the nature of spirituality and its relation to religion. *International Journal for Philosophy of Religion*, 83(3), 261–269. <https://doi.org/10.1007/s11153-017-9648-8>
- Collins, M. E., & Scott, J. C. (2019). Intersection of race and religion for youth in foster care: Examining policy and practice. *Children and Youth Services Review*, 98, 163–170. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0190740918307400>
- De Hart, J., Van Houwelingen, P., & Huijnk, W. (red.). (2022). *Religie in een pluriforme samenleving. Diversiteit en verandering in beeld. Deel 3: Buiten kerk en moskee*. SCP.
- Feldman, R. S. (2016). *Ontwikkelingspsychologie: invloeden op de levensloop*. Pearson.
- Hageraats, R., Van den Berg, G., & Van den Berg, B. (2020). *Betere zorg voor kinderen, jongeren en gezinnen in de meest kwetsbare omstandigheden en/of met de meest complexe problemen: Een bijdrage aan de dialoog over de ontwikkeling van essentiële functies en expertises in het jeugdzorglandschap*. NJI.
- Hart, T. (2006). Spiritual experiences and capacities of children and youth. In E. Roehlkepartain, P. King, L. Wagener, & P. Benson (Eds.), *The handbook of spiritual development in childhood and adolescence* (pp. 163–177). Sage.
- Hodge, D. R. (2022). Children in foster care and spirituality and religion: Practice guidelines and policy recommendations to optimize service provision. *Children and Youth Services Review*, 143, 1–6. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0190740922003309>
- Joas, H. (2007). *Braucht der Mensch Religion? Über Erfahrungen der Selbsttranszendenz*. Herder.
- Kim, S., & Esquivel, G. B. (2011). Adolescent spirituality and resilience: Theory, research and educational practices. *Psychology in the Schools*, 48(7), 755–765. <https://doi.org/10.1002/pits>
- Loue, S. (2017). *Handbook of religion and spirituality in Social Work Practice and Research*. Springer.
- Martela, F., & Steger, M. (2016). The three meanings of meaning in life: Distinguishing coherence, purpose, and significance. *The Journal of Positive Psychology*, 11(5), 531–545.
- Pieper, J., & Smeets, W. (2023). Legitimatie van aandacht voor religie, spiritualiteit en levensbeschouwing. Een psychologische benadering. *Psyche en Geloof*, 34(3), 147–165.

- Pitcher, D., & Jaffar, S. (2018). 'To another's house': The experiences of Muslim young people in foster care. *Adoption & Fostering*, 42(3), 219–233. <https://doi.org/10.1177/0308575918790437>
- Principe, W. (1983). Toward defining spirituality. *Studies in Religion/Sciences Religieuses*, 12(2), 127–141. <https://doi.org/10.1177/000842988301200201>
- Rice, S. (2002). Magic happens: Revisiting the spirituality and social work debate. *Australian Social Work*, 55(4), 303–312.
- Schreiber, J. C., & Culbertson, M. J. (2014). Neglect religious socialization of youth involved in child welfare. *Child Abuse & Neglect*, 38, 1208–1220. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0145213414001318>
- Smeets, W. (2022). Competentie inzake zingeving en spiritualiteit van professionals in zorg en welzijn. In K. De Groot & A. Vandenhoeck (Red.), *Van alle markten thuis. Levensbeschouwelijke diversiteit in de zorg voor zin* (pp. 121–147). KSGV.
- Smith, E. E. (2017). *The power of meaning*. Crown.
- Streets, F. (2009). Overcoming a fear of religion in social work education and practice. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought*, 28, 125–199.
- Van Dijke, C. J., & Elias, M. J. (2007). How forgiveness, purpose, and religiosity are related to the mental health and well-being of youth: A review of the literature. *Mental Health, Religion & Culture*, 10(4), 395–415. <https://doi.org/10.1080/13674670600841793>
- Van Laarhoven-Aarts, E., De Hoogd, M., & Verhaaren, S. (2019). *Residentieel vakmanschap uitgelicht. Handboek voor methodisch handelen met Het Waaiermodel*. SWP.
- Vierwind, G. (2019a). Waarom elke dag opstaan? Een voorbeeld uit de residentiële Jeugdzorg. In: J. Van der Stoep, R. Erwich, & D. Van de Koot-Dees (red.), *Met verwachting handelen* (pp. 87–110). Kok.
- Vierwind, G. (2019b). *Zin in elke dag. Een onderzoek naar alledaags ritueel handelen van adolescenten in de residentiële jeugdhulp*. Parthenon.